

Saksan ja sen liittolaisten hyökkäys itään

Mauno Jokipii: Hitlerin Saksa ja sen vapaaehtoisliikkeet. Waffen-SS:n suomalaispataljoona vertailtavana. SKS 2002. 463 s.

■ Euroopan unionin ja Pohjois-Atlantin puolustusjärjestö NATO:n laajentuessa rauhanomaisesti itään on suomalais-tenkin syvennettävä tietämystään näiden maiden historiasta. Suomi eroaa muista Euroopan unionin jäsenmaista erityisesti historiansa osalta. Merkittävin ero liittyy sotahistoriaan ja Saksan rooliin. Suomessa Saksan uudempaa sotahistoriaa muistetaan aivan eri valossa kuin muualla Euroopassa.

Suurelle osalle Eurooppaa vuosina 1933–45 vaikuttanut Hitlerin Saksa oli valloitus- ja tuhoamissotien kävijä, bruttaali miehittäjä, alistaja ja tuhoaja. Natsi-Saksa kohdisti rodullisen hävitysvimmansa juutalaisiin ja slaaveihin, erityisesti venäläisiin, ja moniin muihin kansanosiin ja etnisiin ryhmiin. Nykyistä Euroopan unionia ei voi ymmärtää muistamatta, että sitä ryhdyttiin 1950-luvulla rakentamaan ennen muuta Sak-

san ja Ranskan kolmeen sotaan (1870, 1914 ja 1940) johdaneen vastakohtaisuuden eliminoimiseksi.

Suomessa taas kokemus Saksan sotahistoriasta on toisenlainen. Suomen historiassa on kolme vaihetta, joissa Saksan tuella ja sotilaallisella avulla on ollut tärkeä, jopa ratkaiseva merkitys Suomen itsenäisyyden säilymiselle. Tärkein näistä tapahtumista on syksy 1940, jolloin Hitler asettui vastustamaan Neuvostoliiton halua saada sopimuskumppaniltaan vapaat kädet Suomen suhteen. Ulkoministeri Molotov joutui palaamaan Berliinistä Moskovaan tyhjin käsin, mikä pelasti mitä todennäköisimmin Suomen joutumasta Baltian maiden asemaan. Saksan antama aseapu auttoi merkittävästi Suomea myös kesällä 1944 Karjalan kannaksella Neuvostoliiton valloitusyrityksen torjunnassa. Suomi säästyivät neuvostomiehitykseltä, mikä oli sodanjälkeisenkin pelastumisen perusta. Aiemmasta historiasta muistetaan, että kun Suomi itsenäistyi keskellä ensimmäistä maailmansotaa, lyhensi Saksan maihinnousu Suomeen keväällä 1918 Suomen laillisen hallituksen käymää selviytymissotaa sosialistisen vallankumouksen kukistamiseksi.

Toisaalta Suomikin sai osansa Saksan armeijan tuhoavikutuksesta, kun Saksan armeija jouduttiin ajamaan maasta sodalla 1944–45. Vetäytyvä armeija tuhosi vanhan Lapin ja jätti sen asukkaisiin elinikäiset traumat, kuten Maria Lähteenmäki on osoittanut kirjassaan *Jänkäjääkäreitä ja parakkipiikoja. Lappilaisia sotakokemuksia*.

sia 1939–1945 (1999) ja Marianne Junila teoksessaan *Kotirintaman aseveljeyttä. Suomalaisen siviiliväestön ja saksalaisen sotaväen rinnakkainelo Pohjois-Suomessa 1941–1944* (2000). Toisaalta lappilaiset saivat palata kotiseudulle, joka rakennettiin uudelleen – koettelemus ja kokemus, jota vaille luovutetun Karjalan asukkaat jäivät.

Kokonaisuutena Lapin sota ei kuitenkaan jättänyt yhtä syviä arpia Suomeen kuin Saksan valloitusretket ja miehityshallinto muualla Euroopassa. Syynä oli se, että suurelle osalle suomalaisia Lapin sota jäi varsin kaukaiseksi, mikä näkyi siinäkin, että varsin usein Suomen sodan katsotaan päättyneen välirauhaan syyskuussa 1944, vaikka tosiasiaa kovaa sotaa kesti vielä loppuvuoden ja viimeiset saksalaiset poistuvat Suomen alueelta vasta huhnikuun lopussa 1945.

Jyväskylän yliopiston Suomen historian emeritusprofessori Mauno Jokipii on vuosikymmenien mittaan kasvanut suomalaisen historiankirjoituksen monumentaalihahmoksi, jonka teokset ovat ottaneet pysyvän paikkansa Suomen historiankirjoituksen kaapin päällä. Ihailua herättää hänen perusteellinen lähdetuntemuksensa, metodinen analyttisyytensä ja hänen esitystapansa tarkkuus, selkeäsanaisuus ja yleistajuisuus. Klassikoksi on noussut hänen järkälemäinen tutkimuksensa *Jatkosodan synty* (1987) Suomen ja Saksan yhteistoiminnan vaiheista välirauhan aikana 1940–41. Siitä on muodostunut ”viimeinen sana” aina sotasyällisysoikeudenkäynnistä alkaen kiistellyim-

piin kuuluneesta Suomen historian kipupisteestä.

On heti todettava, että Jokipiin uusiin teos *Hitlerin Saksa ja sen vapaaehtoisliikkeet* kuuluu merkittävimpiin uusiin historiateoksiin. Se on hänen vuonna 1968 julkaisemastaan *Panttipataljoonasta* alkaneen kaaren upea päätös.

Jokipiin uuden teoksen pääansio on siinä, miten hän kykenee sijoittamaan Suomen laajaan kansainväliseen vertailuun. Tämä on hyvin harvinaista. On tehty paljon tutkimuksia Suomen ja jonkin ulkomaan kahdenvälisistä suhteista, mutta harvoin saa luokeakseen perusteellista teosta, jossa Suomen tapahtumia verrataan suurvallan politiikassa järjestelmällisesti kaikkiin vähänkin samankaltaisiin ilmiöihin. Lisäksi Jokipii nostaa keskeisimmät historialliset tulkitakysymykset erilliseen pohdintaan avaten käytetyt argumentit ja esittäen oman perustellun kantansa.

Jokipiin tutkimuksessa on kolme tasoa. Ensinnäkin hän tekee selkoa Hitlerin Saksan synnystä ja hänen luomansa valtion luonteesta. Saksa onnistui purkamaan 1930-luvun yllätyskaappauksilla Versaillen rauhan tappiot ja rajoitukset sekä rakentamaan uudet sotavoimat. Saksan valloitusten edetessä 1930-luvun lopulta alkaen tuli ratkaistavaksi kysymys siitä, mikä olisi kunkin Saksan sotilassaappaan alle joutuneen valtion, alueen ja kansallisuuden rooli Hitlerin Uudessa Euroopassa. Herrakansa-ajattelun läpituunkemalle Hitlerille tuotti huomattavia vaikeuksia sovittaa yhteen puhtaan rodun oppi, joka

edellytti ”alempiroituisten” syrjintää ja tuhoamista, ja laajenevan ja sotaa käyvän valtakunnan käytännölliset työ- ja sotavoiman tarpeet.

Sota-aikana Hitler käytti hyväkseen taitavasti naapurikansojen tyydyttämättömiä alue-toiveita tai turvallisuuden tarvetta koalitiokumppaneiden hankkimiseksi (Italia, Unkari, Romania, Suomi). Saksa miehitti ja alistti satelliiteikseen Tanskan, Norjan, Alankomaat, Belgian, osia Ranskasta ja Venäjän reunavaltiot (mm. Viron, Latvian, Liettuan ja Puolan) sekä monet Balkanin maat.

Erityisen kiinnostava on Jokipiin erilliseksi ”laatikoksi” nostama analyysi Saksan hyökkäyksestä itään vuonna 1941. Hän pohtii tutkimusten ja tulkintojen valossa tunnettua kiistakysymystä siitä, oliko myös Neuvostoliitto hyökkäämässä jo vuonna 1941. Jokipii päätyy kielteiselle kannalle. ”Asioiden tila viittaa siihen, että tähdättiin vasta seuraavaan vuoteen 1942, jolloin Puna-armeijan koulutus, järjestely ja uusi varustus, joka vielä piti saada teollisuudelta, olisi laskelmien mukaan jotenkin valmiina.”

Toiseksi Jokipii kuvaa teoksessaan eri kansallisuuksien roolin Hitlerin ajan Saksan armeijassa ja SS-joukoissa. ”Eurofasismin” eli ideologisesti kansallissosialisteja lähellä olleiden liikkeiden ja muilla motiiveilla mukaan lähteneiden vapaaehtoisliikkeiden huolellinen analyysi maa maalta antaa runsaasti tietoa Euroopan kokonaistilanteesta. Erityistarkastelun saavat SS-joukot. Alun perin ne olivat Johtajan henkivartijoista laajentumaan lähtenyt puoluepoliisi. Waffen-SS

muodostettiin vasta sodan alettua ja sinne sijoitettiin vapaaehtoisaines. Jokipii kuvaa SS-joukkojen epätasaisuutta ja sitä, miten jotkut varsinaista armeijaa vajaammin koulutetut SS-osastot joutuivat kylmiltään suorastaan itsemurhatehtäviin, kuten hyökkäys Sallaan heinäkuun alussa 1941.

Olenlaisin ulkomaisten vapaaehtoisjoukkojen kokemus oli petos. Jokipiin mukaan useimpien maiden lähettämät vapaaehtoiset ”tajusivat vähitellen, ettei Suur-Saksan varsinaisen tarkoitustaan ollut nostaa heidän kotivaltiotaan takaisin jaloilleen tai antaa sille liittolaisen tasaveroista asemaa uudessa Euroopassa, kuten esim. Waffen-SS:n kansallisissa legioonissa vuosina 1941–43 haluttiin vielä ajatella, vaan käyttää heitä vain taisteluun Suur-Saksan voimakkaan ja keskitetyn Eurooppa-hegemonian hyväksi.”

Kolmanneksi Jokipiin tutkimuksen ydinsubstanssina on Suomen ja suomalaisen SS-pataljoonan (yhteensä 1 408 miestä) erityispiirteiden kuvaus ja vertaaminen muihin kansallisuuksiin. Suomen pataljoona oli hajottamiseksi 1943 asti ”ainoa vapaan maan omia tarkoituksiaan, diplomaattista tukea, varten matkaan lähettämä vapaaehtoispataljoona”. Sen värvääminen oli ulkoministeriön johtama virallinen valtion operaatio.

Miten sitten on selitettävissä, että Suomesta lähetettiin Saksaan Waffen-SS-pataljoona, vaikka maa taisteli koko armeijallaan Saksan puolella?

Jokipiin vastaus on ajoitukseen perustuva termi ”kaksoisvarmistus”. Pataljoonan vär-

väys liittyi Suomen diplomaattisen tuen etsintään välirauhan aikaisten toistuvien sodanuhkien vuoksi. ”Koko kevään 1941 Waffen-SS:ään värvättävä suomalaispataljoona oli suurin ja tärkein konkreettinen yhteistyömuoto Saksan ja Suomen kesken ja meikäläisten kannalta sen avulla tehtiin Suomen turvallisuuspolitiikkaa.” Kun käytännössä vasta kesäkuun alussa 1941 sovittiin Suomen osallistumisesta Saksan idänretkeen, operaatio Barbarossaan, olivat SS-pataljoonan viimeiset kuljetuserät jo merellä menossa Saksaan.

Tämä suurpoliittisen ja diplomaattisen taustan lisäksi Jokipii kuvaa suomalaisen SS-pataljoonan vaiheet ja taistelut yksityiskohtaisesti. Samoin hän käsittelee lääkintähuollon, koulutuksen, täydennykset ja sotilaselämän oheisilmiöt.

Mauno Jokipiin tutkimus on korvaamaton suomenkielinen käsikirja poliittisesti muodostettujen ja Hitlerin Saksan paha-aineisimpiin kuuluvan ilmiön SS-joukkojen historiasta. Kokonaisuutena Jokipiin teos antaa runsaasti tietoa ja pohdinnan aineksia 1900-luvun toisen suuren katastrofin, Hitlerin valtaannousun, syistä, etenemisestä ja vuosikymmenien vaikutuksista. Toinen katastrofi, Venäjän lokakuun vallankumous vuonna 1917, oli seuruksiltaan ehkä vieläkin hirtävämpi, ja ehkä osasy edelliseen. Mauno Jokipiin teos on myös näitä kahta katastrofia yhdistävän tekijän, totalitarismin, kuvaus ja analyysi siinä mielessä, että siinä käydään yksityiskohtaisesti läpi Hitlerin voimankäyttöön perustuvan valtakoneiston muo-

dostuminen, organisaatiot ja toiminta.

Martti Häikiö